

Gammal tro om saker och ting i Lerbäcksbygden. Upptecknat i Lerbäck av Ruben Carlsson.

Allmänt.

Giftemål.

I Snavlunda sades att börja att ta av en kaka eller pudding betydde att man ej blev gift på 7 år.

Påskdagar.

Veckodagarna i påsken kallade man: Magra måndan, *fete tisdan*, *dymmelonsdan*, *skärtorsdan*, *långfredan*, *smörlördan*, och *kaffesöndan*. Man sade också *late måndan* och *späckelördan*. Under onsdagens lopp skulle all städning och pyntning vara avslutad.

Selstickor.

Om man sätter i båda selstickorna på skackeln på en gång kör man ikull.

Bortbyting.

När ett nyfött barn lindades för första gången skulle vissa försiktighetsmått iakttagas så det inte blev en *bortbyting* eller kunde tillfogas ont. I Snavlunda sydde man in pengar i lindan. Det var kanske för att barnet inte skulle sakna något i framtiden.

När barnmorskan fröken Brogren kom till Snavlunda så påträffade hon ibland en hel del dylika trollmedel insydda i bindorna vilka hon genant tog bort.

Glöd i tvättfatet.

Mor Hallin Nedre Fallet Tycke tjänade på ett ställe där de hade så mycket skrock för sig att de inte kunde tvätta sig förrän de hade haft glöd först i tvättfatet.

Drömpudding.

Selma Andersson i Tycke sade att om man vill se sin tillkommande i drömmen så skulle man ta vanlig *rårakesmet* och salta den hårt. Av smeten tillagades en pudding som sedan skulle förtäras av den nyfikna. Under natten skulle törsten göra sig kännbar och då skulle den tillkommande infinna sig med vatten.

Barnets första tvättvatten.

Det vatten i vilket barnet först tvättades skulle man slå ut på vägen utanför dörren så att man ständigt trampade på det. Då skulle trollen inte kunna byta till sig barnet eller få makt över det. Man skulle helst göra så när barnet var litet sade Selma Andersson i Tycke.

Påskskrock.

Jan Andersson i Åsen sade att brunnslocket skulle alltid ligga på under påskaftonen annars kunde påskkäringar och annat otyg skämma brunnen.

Att spotta tre gånger.

Gamle gubben Halldin var mycket skrockfull. Han trodde helt på dylikt och begagnade sig mycket av det. Skulle han ta på sig en skjorta så spottade han tre gånger genom den. När han blev mycket gammal och inte orkade själv dra på sig skjortan över huvudet. Damen som hjälpte honom skyndade sig så han inte hann att spotta. Då spottade han sedan tre gånger efter att skjortan var på.

Att se på nyfödda.

Om man gick och såg på någon nyfödd så skulle man ha med sig en slant att offra åt barnet sade Jan Andersson på Åsen. Man skulle ge de små penningarna första gången man såg den. När man sett den nyfödde och kom hem skulle man ta eldtången och röra omkring i askan efter glöden ett tag. Om man gjorde så fick inte trollen makt över barnet.

För mycket tvättvatten.

Selma Andersson Skopalund berättade att man inte skulle fylla för mycket vatten i tvättfatet. Då blev mannen *le* (elak) mot sin hustru.

Två personer skulle inte torka sig på en handduk samtidigt för då blev man osams.

Skrock vid körslar.

Hemmansägare Karl Magnusson far i Tycke spottade alltid genom betslet när han satte dit det på hästen. Det botade mot trolltyg och ont sade han. Detta innan man skulle ut på vägarna eller till skogen.

Stannade hästen på vägen så var det säkert något otyg på gång. Då skulle betslet tas av hästen och på nytt spotta genom det. Då fick det som stannat hästen inte makt över den.

Malmkörning i Värmland.

Magnussons far körde malm från Bergslagen. Det fanns en sjö i Värmland som hette Daglösen. En gång hade han en kamrat med som blev *stannad* på sjön. Han var en gubbe som kunde sådant och ställde då flera malmkörare på sjön då han förstod sig på sådant.

En gång när Magnussons far och nämnde gubbe var ute på sjön hade någon stulit piskan för honom. *Nej di ha bara lånt den*, sa han. Han kunde så mycket att folk måste lämna tillbaka det som de stulit. När de kommit över sjön kom en person springande och lämnade tillbaka piskan.

Magnussons far blev en gång stående med lasset i en grop. Hästen kunde inte röra lasset. Gubben var också med denna gång och han tog bort sin stut från sitt lass och körde lugnt bort Magnussons lass ur gropen. Detta ansågs som något övernaturligt.

Skrock med stugan.

När Svärd i Sparraboda som bodde vid Svinnersta soldattorp skulle reparera stugan så hittade han ett svart band instoppat innanför fönsterposten. Det var veckat i zig-zack till några tecken eller krumelurer som han inte förstod.

Om man ville köpa ett ställe billigså skulle man gå dit en torsdagsnatt och klämma in ett svart band i zig-zack mellan dörrposten och väggen. Då skulle inte ägaren kunna känna någon trivsel på stället utan snart villig att sälja och flytta därifrån. Detta har berättats av Selma Andersson i Tycke.

Påskskrock.

Man vågade inte elda i spisen på påskaftonen efter solnedgången. Då kunde påskkäringarna komma neddimpande genom skorstenen.

Frans Halldin vid Norra Fallet berättar att när jag var pojke skulle jag gå till Vretstorp för att handla på påskaftonen. På den tiden var man ej så noga i affärerna med kunderna som nu. De fattiga och barnen fick alltid vänta till sist. Jag stod där och väntade på min tur men blev bara undanknuffad. Till sist blev det lite mindre folk därinne och jag fick mina risgryn. Risgrynsgröt var oundgängligt på påskaftonskvällen. När jag kom hem fick jag ovetta av både far och mor för jag kom så sent. Mor hann ju inte koka gröten innan solen gått ned. I och med detta skulle påskkäringarna förstöra gröten. Om inte annat skulle det bli sot i gröten. All kokning på spisen skulle vara avklarad innan solen gick ner och sedan skulle spjället skjutas till mycket noga.

Skärtorsdagsknivar.

Det bodde en gammal gumma vid grinden på Rya ägor. Hon talade mycket om skrock och spöken. Hon berättade att man förr smidde skärtorsdagsknivar. De skulle tillverkas av *ångersuddar*. Det vill säga uddar av några föremål som blivit avbrutna och vilka man ångrat att man hade brutit sönder. Det kunde vara lieuddar, knivar, saxar o.s.v. Smeden skulle stå naken under skärtorsdagsnatten då knivarna smiddes.

Påskkäringmöte.

Klingberg i Knutstorp berättade en sägen om påskkäringar som höll sammanträde i Getabo kvarnkammare.

Flyttning.

Vid flyttning skulle man ta lite aska i en strut från spisen. Då skulle man trivas bättre på det nya stället och inte längta tillbaka till förra.

När man flyttade till en gård var det vanligt att grannarna kom med *flyttgöt*.

Dels för att man skulle trivas och dels för att man skulle samsas med grannarna och de med nykomlingarna. Dety var vid dylika tillfällen särskilt god gröt.

Fattigt i Snavlunda.

Man talade om att man hade tre *nöden* på året. Valborgs-mässa *fornö* (fodernöd), och Ols-mässa *bönö* (Olsmässokroken innan rågen var mogen) samt Mecks-mässa *skönö*. Vid Mikaeltiden stundade vintern och man kunde inte längre gå barfota.

Koleran 1834.

På gränsen mot Snavlunda från Askersundshållet är en stång på stolpar över vägen bevakad av 6 till 10 man stod det i Örebro tidning 24 september 1834.

Sedan koleran alltmer avtagit i Askersunds stad har härvarande landshövdingeämbete då jämväl hälsotillståndet i Snavlunda och Lerbäcks socknar en längre tid befunnits gott. Då funnits skäligt att förklara dessa tvenne socknar för friska orter. Örebro Tidning 4 okt. 1834.

Få se sin tillkommande.

Fru Karlsson Björkelund sade 1931 att man skulle gå ut på skärtorsdagen och gå mot soluppgången i någon vattenfåra på åkern. Den skulle vara plöjd i öster väster. Då skulle man ej säga något när man gick. Uppfyllt dels allt detta skulle man få se den man man skulle gifta sig med.

Då man gifte sig.

En slant skulle läggas i brudens sko. Då skulle hon inte bli fattig i sitt gifte.

Regnade det på bröllopsdagen blev bruden säkert ekonomiskt gift. Hon kunde nog få fälla tårar ändå.

Ville man se sin tillkommande skulle man gå ut på förstutrappan och sopa sju torsdagskvällar i rad. Den förste som sedan hälsade var han eller hon man skulle gifta sig med. Det gick också att räkna sju stjärnor sju kvällar i rad så skulle man möta sin tillkommande.

Man skulle inte sy sin brudklänning själv för då blev äktenskapet olyckligt.

Om man stod och drack kaffe blev man olycklig.

Om en flicka blev bjuden på någon dryck av en pojke så skulle hon först slå ut lite därav innan hon drack. Annars blev hon kär i honom med eller mot sin vilja.

Om en flicka ofta blev blöt när hon tvättade kläder så fick hon en supig karl.

När det lyste förr ett par sades de ha ramlat ner för predikstolen och brutit av sig ena benet. När det lyste för andra gången var två ben brutna. Ungdommar kom då vid första lysningen och ge dem en käpp och vid andra en käpp till att stödja sig på.

Estabo byling.

När ett barn föddes lades en stålbit eller en slant i linnet och ljus skulle brinna tills barnet var kristnat. Det kunde annars bytas bort av trollen. *Estabo byling* var en sådan som blev flera hundra år gammal.

Om djur.

Om man vände på en tordyvel som låg på rygg så fick man sju synder förlåtna.

Det troddes att man ej kunde skjuta ihjäl en huggorm.

*Väggasm*en satt i väggarna och tickade som en klocka.

Man skulle vända och gå en annan väg om en orm låg på vägen.

En katt skulle inte skjutas för då blev bössan skämd. För att få den bössan duglig igen skulle en kvinna skjuta en skata med den.

Vävning.

Linnet skulle sås *Bedadagen*. När man rensade linet skulle man förflytta sig baklänges.

Om en väv gick illa så kom det elaka kärringar. Likaså om man blev häftigt sömning på dagen dök de upp.

En vävstol eller en varpa fick ej stå still tom. Den skulle omedelbart tas ned eller så också skulle ett plagg kastas över tills man fick tid att väva. Man fick heller inte sitta på vävstolsbrädan och äta. Då åt man upp *väfte* n sades det. Det vill säga att väften blev odrygt.

Man kunde inte sy i en knapp på kläder som satt på. Då blev man *ösliten*.
(Kläderna slets fort.)

Att få bära kyrkans krona.

För att värdigt kunna bära församlingens brudkrona fordrades det att bruden ej var havande eller hade levat okyskt före bröllopet. Kronan blev svar i metallen om den bars ovärdigt. Många bar därför myrtenkrona eller en krans vilket var vackert även det.

Horpengar.

Om det första barnet kom så tidigt att man säkert förstod att kvinnan varit med det före äktenskapet kunde det bli böter för mannen då han kom till prästen och anmälde födelsen. Han fick då plikta en plåt. En sorts silverpenningar. Det kallades för hoepengar och skulle användas till kyrktaket.

Saker vid begravningar.

Vid dödsfall och begravning skulle man se till att den döde fick ett mynt på bröstet. Gamle kyrkvaktmästaren Thunkvist i Lerbäck hittade många sådana mynt vid grävning av gravar på gamla kyrkogården.

Det fanns en dödgrävare i Lerbäck som hette Johan i Backen. Han berättade att han ibland hittade saker som hade lagts ned hos den döde i kistan. Ett exempel var flaskor med brännvin som skulle utgöra förtäring. Han drack detta och sade att det var det bästa brännvin man kunde få.

Om klockringningen vid begravningen hördes lång väg så var den döde lyckligt avliden.

Göken gol i trädet där man satt under.

Om man kunde sitta under samma träd som göken slog till i och gol så fick önska sig tre saker som alla skulle bli uppfyllda.

En man i Falla Skyllberg Frans Skog sade sig i sin barndom en gång under vallning av djur ha suttit under ett träd där göken gol. Han önskade då att han skulle få leva ett oberoende liv utan fattigdom. För det andra önskade han sig en trofast maka och till sist en salig hädanfärd. De två första sade han sig fått uppfyllda och han hoppades också på det tredje.

Nedskrivaren av dessa rader kände honom som en god och präktig människa och närmsta granne.

Fader vår i vagnsätet.

När min far och jag tog sönder en gammal kyrkvagn från Esperud så var bönen fader vår skriven och inlagd i stoppningen på stolsitsen.

Jag har också en ullkarda med bibelblad i under kardskinnet. En from och vacker tro.

Maträtter förr.

Dövra-tårten lika med Dovra tårten var en maträtt som dagsverkare hade med sig till Skyllberg förr i tiden. Det var gjord av potatismos som huvudingrediens och så mjöl. Detta stektes i en stekpanna med flott. Det var andra dagsverkare från andra håll som gav den sitt namn. I Tiveden användes också denna maträtt men där kallades det *busost*.

Sötost var en sorts välsmakande soppa med klimp i som tillagades av sötmjök som fick koka i flera timmar. Ostlöpe tillsattes också. Så småningom blev det en mängd bruna klimpar. Jag vet att min mor gjorde sötost i recept från mormor född på 1830-talet. Det var den godaste mat jag ätit. Man b lev aldrig riktigt mätt utan kunde bara fortsätta.

Ärtepudd var också en maträtt som användes i södra Lerbäck. Hur den tillagades vet jag ej. Det måste dock ha varit en eftertraktad mat. Min mormor berättade om en friare som frågade sin flicka. Kan du koka *ärtepudd*? Ja blev svaret. Ja kom då sade friaren.

Vid slakt av får gjordes alltid fyra korvar. Ett ordstäv säger att *de blir fyra körvar etter fåra så länge väla står. De va körven pölsan böttan å böttens bror.*

Ärtmjölspankaka minns jag som den mindre goda. En säregen smak som ej fick vara för framträdande om det skulle gå att äta.

Kolbullar talade min far om. Det var potatis som lades i *askmjöjan* när brasan brunnit ut. Här stektes de i den glödande kolen till visserligen sotiga men ändå mycket välsmakande så kallade kolbullar. Ofta hade man glödstekt sill till detta. Denna mat användes mycket i kolarkojorna när man vaktade milan. Min far hade rå potatis med sig i en påse till sådan mat då han bodde i Mariedam en tid men hade arbete vid Skyllbergs gjuteri. Han gick den långa vägen varje veckoskift. Han berättade också att i hans barndom på 1830-talet var det vanligt i torp och backstugor att doppa kokt potatis i salt och äta. Någon sade att hadde vi inte det välsignade saltet så vore det inte något gott.

Vattugröt och välling var också fattigmans kost. Det berättades att man på ett ställe slog den kokta *vattovällingen* direkt i husmors skinnförkläde och åt direkt härur och skapade det blankt med sina träskedar. Själv har jag varit med och ätit *vattugröt* på så sätt att man tog gröt med skedarna ur ett gemensamt fat och så en sked efter med mjölk ur var sin skål eller tallrik. Denna gröt ansågs mycket hälsosam.

Innan det fanns tårtor vid högtidliga tillfällen hade man endast kakor av vetemjöl att uppvakta med. Henning Carlsson i Ingelsby berättade för mig att dessa kakor gjordes i långpannor och var utsirade på olika sätt. Bl.a. användes en ullsax att klippa snibbar som veks i önskade ornament. Toppsocker som stöttes i mortel och kanel utgjorde den huvudsakliga garneringen.

Klefs var en maträtt som tillgades av mjölk, potatismjöl socker och salt vilket kokades till en välling.

Ost gjorde man till husbehov. Ibland ordnande man med *ystagillen* då grannkvinnorna kom med mjölk. Mjölkens skulle vid ystningen ha en temperatur på cirka 30 grader. Detta när ostlöpen tillsattes för att det skulle *ta ihopp*. Ostlöpe utgjordes av löpmagen i de spädkalvar man slaktade. De fick högst vara 14 dagar gamla. Magarna gjordes rena och lades i saltvatten. Efter detta lades de i brännvin som sedan användes som löpe vid ostning. Detta upptappat på mörka flaskor kunde

stå sig länge. De små bitar som fanns i magen på kalven kunde också användas som ostlöpe.

Vid midsommar kunde man ta handdukar och dra i gräset för att samla morgondagg. Sedan vred man ur daggen i deg. Det var så kallad *midsommarjäse*. Man gjorde en kaka av degen och sedan när man behövde jäst tog man en bit av den torkade kakan. Det räckte till många bak.

Vid brygd skulle man vid sista grytan röra i lite mjöl som fick sjunka till botten. Degen som då blev tömdes sedan över små halmkransar som sedan torkades och förvarades i en påse. När man sedan skulle baka blöttes en sådan krans upp till jäsning.

Harmage som ostlöpe: En naturforskare Per Malm berättar: Harmage sägs vara mycket skön att bruka i stället för annat löpe att ysta med. Man tager en harmage och tvättar den väl, torkar, lägger den sedan då man vill ysta i söt mjölk som görs med annat löpe. Då mjölken skall ystas därav ger det nästan dubbelt mer ost än med annat löpe.

Sluring kallades en rätt som bl.a. förekom vid forna tiders bevaringsutbildningar. Det var en sorts tisdagssoppa som kokades på kålrötter, gryn och fläsk med tillsats av salt och peppar.

Nävgröt var en rätt som troligen kom från de finska nybyggarna. Den tillagades så att vatten hälldes i en kittel därefter påfylldes rågmjöl eller havremjöl vilket omrördes med en grötkräckla. När gröten var så tjock att kräcklan stod för sig själv i gröten. Den sista påfyllningen skulle göra gröten torr. Då togs den upp med händerna och åts. Kunde skäras i bitar och ätas med lingonmos också.

Ölsupa tillagades med att koka upp svagdricka vilken hälldes i mjölk. Ingefära och socker ingick också som ingredienser. Soppan serverades varm med fradga.

Diverse.

Om det kliade under höger fot fick man gå dit man gärna ville och tvärtom.

Vid brygd skulle man skrika till när jästen lade i. Det innebar att det skulle jäsa bättre.

Kröp man genom ett hål i gårdsgården utan å spotta tre gånger kunde onda makter antasta en.

Man skulle inte sjunga på fastande mage. Om man så gjorde fick man gråta innan kvällen.

När man gick från bordet skulle skeden läggas med ryggen upp. Annars var måltiden inte mättande.

Förkastade dagar.

Januari 1, 2 4, 6, 11, 12, 19

Februari 11, 17 18.

Mars 1, 4, 14, 15

April 10, 17, 18

Maj 7, 15, 18

Juni 6

Juli 17, 21

Augusti 2, 10

September 1, 18

Oktober 6

November 16, 18

December 6, 11, 18